

2. Крижний А. Кібератака української розвідки паралізувала банківську та платіжну системи РФ. *Економічна правда*. 24.07.2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/07/24/717061/> (дата звернення: 14.10.2024).

3. Леонов Б., Лихова С. Інформаційний тероризм як загроза національній безпеці України. *Scientific works of national aviation university. series: law journal "air and space law"*. 2021. Т. 2, № 59. С. 170–176. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.59.15615> (дата звернення: 14.10.2024).

4. Українці стали частіше користуватися інтернетом, 80% – онлайн щодня: соціопитування. *UNDP*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/ukrayintsi-staly-chastishe-korystuvatysya-internetom-80-onlayn-shchodnya-sotsopytuvannya> (дата звернення: 14.10.2024).

5. Росія торік витратила на пропаганду у медіа \$1,9 мільярда. *Укрінформ*. 19.05.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3711327-rosia-torik-vitratila-na-proragandu-u-media-19-milarda.html> (дата звернення: 14.10.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-444-6-60>

Червінчук А. О.,

*доктор філософії з журналістики,
доцент кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПРОТИДІІ ДЕЗІНФОРМАЦІЙНОМУ РОСІЙСЬКОМУ ВПЛИВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах інформаційного суспільства роль інформації значним чином зросла і є визначальною, тому аудиторія повинна бути готовою до нових викликів, вчитися швидко орієнтуватися в інфопросторі та критично сприймати інформацію, яку транслюють на різних платформах. Відзначимо, що інфопростір переповнений подіями та фактами, що здебільшого репрезентуються фрагментарно та не забезпечують об'ємного уявлення про ці події/факти, – і це пояснюється його особливостями, які безпосередньо впливають на способи представлення дійсності та водночас визначають логіку поведінки професійних комунікантів, які власне і формують інформаційне поле.

Г. Почепцов виокремив такі особливості інформаційного простору: селекційність; ненормованість світу інформації; міфологічна інтерпретація подій; асиметричність ролей («тих, хто говорить» і «тих, хто слухає») [5, с. 357–358].

Виходячи з цього, ми переконані, що аудиторії потрібно підвищувати власний рівень медіаграмотності, що полягає у «[...] вмінні застосовувати навички критичного мислення для оцінювання повідомлень, знаків і символів, які продукуються медіа» [2, с. 26]. Тобто в сучасних умовах важливо вміти вирізняти ненадійну та фейкову інформацію, не сприймати її, а тим більше – не поширювати у близькому колі спілкування чи на загал.

Натомість громадяни, які не володіють такими навичками (чи які мають недостатній/доволі низький рівень обізнаності щодо правил медіаграмотності), на нашу думку, стають потенційно вразливими перед дезінформаційним впливом ворога. Згідно з результатами дослідження ГО «Детектор медіа», проведеному наприкінці 2023 – на початку 2024 року, рівень медіаграмотності українців є таким: 3% – низький рівень; 21% має нижчу за середню медіаграмотність; 62% має вищий за середній рівень медіаграмотності; 14% – високий рівень медіаграмотності. Крім того, рівень загального індексу медіаграмотності суттєво змінився за останній рік: частка аудиторії з вищим за середній рівнем показника знизилася з 81% до 76% [4].

Розглянемо окремі думки фахівців щодо специфіки російського дезінформаційного впливу. Передусім зауважимо, що дезінформація — це «[...] свідомо подана неправдива інформація, яка поширюється, щоб завдати шкоди особі, організації або державі» [2, с. 20]. На переконання, Д. Ржевської та В. Кузьменко, дезінформаційна російська кампанія базується на використанні різних методів, до прикладу таких як: відверта брехня, спотворення фактів, наклеп, інформаційна диверсія, провокації, спотворення історичних подій та інші подібні прийоми [6, с. 210]. Крім того, на думку дослідниць, станом на 2023 рік дезінформація з Росії поширюється в надзвичайно великих масштабах і передається через численні канали, зокрема соцмережі, супутникове телебачення та традиційні радіо- та телеканали [6, с. 213].

Як зауважили Д. Ржевська та В. Кузьменко, російська дезінформаційна кампанія характеризується систематичністю, здатністю швидко реагувати на події. Саме тому російські пропагандисти не тяжіють до висвітлення «[...] об'єктивної реальності і не чекають на перевірку фактів, а просто поширюють інтерпретації подій, які найбільше відповідають їхнім темам і цілям» [6, с. 213]. Автори посібника «Гібридна війна Росії проти України. Як перемогти на інформаційному фронті» виокремили такі відмінні риси російської пропаганди: великий обсяг і мультіканальність; швидкість, безперервність і повторюваність;

відірваність від об'єктивної реальності; відсутність послідовності; наративізація [2, с. 9].

Відзначимо, що найчастіше на аудиторію намагаються вплинути за допомогою емоцій. Для цього використовують, до прикладу, клікбейтні заголовки, які здатні зачепити громадян, привернути їх увагу. На думку Н. Войтович та Л. Імбіровської-Сиваківської, основними маркерами таких заголовків є: сенсаційність, емоційність, висмикування з контексту окремих фраз, підміна понять і перекручування, узагальнені й необгрунтовані твердження [1, с. 19].

Крім того додамо, що важливо вміти вирізняти фейкові повідомлення від якісних. Авторки посібника з медіаграмотності Н. Войтович та Л. Імбіровська-Сиваківська, виокремили такі ознаки фейків: надемоційність; відсутність джерел інформації; інформація з неперевіраних акаунтів; не фахові експерти або псевдо експерти як джерело інформації; конспірологічні теорії як джерело інформації; викривлене подання новини або ж вирвана з контексту інформація [1, с. 23–24]. Натомість у посібнику «Гібридна війна Росії проти України. Як перемогти на інформаційному фронті» пропонується спосіб виявлення дезінформації за такими ознаками (ідентифікація на основі меседжу наративів): позитивний чи конструктивний: «це правда!»; негативний або руйнівний: «це брехня!»; відволкальний: «подивись сюди!» [2, с. 23–24].

У цьому контексті постає важливим та актуальним питання щодо того, яким чином підвищити рівень медіаграмотності суспільства, адже ворог систематично атакує не лише фізичний простір, але й інформаційний простір, тому сприяння розвитку критичного мислення серед аудиторії – чи не єдиний оптимальний спосіб запобігання та боротьби з російським дезінформаційним впливом.

На думку дослідників (Ю. Горбань та О. Олійник), для підвищення рівня та подальшого розвитку медіаграмотності, в державі можна впровадити такі стратегії: освітні програми (розробка та імплементація обов'язкових освітніх програм із медіаграмотності в школах та закладах вищої освіти); інформаційні кампанії (проведення інформаційних заходів щодо розпізнавання фейків і маніпуляцій у медіа); тренінги та семінари (організація тренінгів і семінарів із питань критичного мислення); підтримка фактчекінгу (поширення та підтримка ініціатив фактчекінгу для перевірки достовірності інформації); партнерства з медіа (співпраця з медіаорганізаціями для підтримки об'єктивного та правдивого медійного висвітлення) [3, с. 202].

Крім того, не менш важливу роль, на нашу думку, відіграють журналісти, які можуть більш прицільно та розгорнуто інформувати аудиторію про способи підвищення рівня медіаграмотності, вже впроваджені програми або заходи тощо.

Також доречним вважаємо додати, що в Україні реалізується проєкт «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», яким займається

IREX (Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів). У цьому контексті варто пригадати й освітні онлайн-платформи, в межах яких аудиторія також може самостійно розвивати навички критичного мислення. Зокрема, маємо на увазі такі платформи: Prometheus («Дезінформація: види, інструменти та способи захисту»), «Інформаційна гігієна під час війни», «Медіаграмотність: практичні навички»), EdEra («Фактчек: Довіряй-перевіряй», «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності»).

Результати наукового спостереження підтвердили, що підвищення рівня медіаграмотності можливе лише у випадку спільних зусиль держави, громадських організацій та аудиторії. Суголосність дій державного та громадського сектору, активне впровадження розроблених ініціатив та зацікавленість з боку аудиторії, – все це те, що може допомогти у протистоянні російському дезінформаційному впливу.

Список використаних джерел:

1. Войтович Н., Імбіривська-Сиваківська Л. Медіаграмотність: технології і практичне застосування / за заг. ред. В. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2024. 57 с.

2. Гібридна війна Росії проти України. Як перемогти на інформаційному фронті : аналіт. посіб. / Центр стратег. комунікацій та інформац. безпеки, Центр демократії та верховенства права, Швеція. [б. м.] : [б. в.], 2023. 54 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1AEUYRLeYOx7kBbNPJL1XzwHXstCNJaJW/view> (дата звернення: 3.10.2024).

3. Горбань Ю., Олійник О. Медіаграмотність як чинник захисту інформаційного простору від ворожої дезінформації в час війни. Український інформаційний простір. 2024. № 1(13). С. 194–205. URL: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(13\).2024.300896](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(13).2024.300896) (дата звернення: 3.10.2024).

4. Індекс медіаграмотності українців 2020–2023 (четверта хвиля). *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://detector.media/infospace/article/225738/2024-04-22-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-20202023-chetverta-khvylya/> (дата звернення: 5.10.2024).

5. Почепцов Г. Теорія комунікації. Київ : Видавничий центр «Київський університет». 1999. 301 с.

6. Rzhavska D., Kuzmenko V. Media Literacy in the Context of Russia's War. *Language Culture Politics International Journal*. 2023. Vol. 1, no. 1/2023. P. 205–225. URL: <https://doi.org/10.54515/lcp.2023.1.205-225> (accessed: 3.10.2024).